

Les dones en entorns urbans i suburbans*

Joos Droogleever Fortuijn

Professora de Geografia. Departament de Geografia Humana
Universitat d'Amsterdam

Data de recepció: juliol 1993

Resum

Els estudis de geografia i gènere tenen una llarga història en els comentaris crítics sobre la dicotomia ciutat-perifèria, des de l'article de 1980 de Saegert «Masculine cities and feminine suburbs: polarized ideas, contradictory realities». Les dicotomies com ciutat-perifèria, cultura-naturalitat, producció-reproducció, masculí-femení estan contradictòriament interrelacionades.

En societats amb relacions de gènere patriarcal —com és el cas les societats europees— els suburbis són els mons de les dones, per a les dones i contra elles. Els suburbis formen la materialització de la tradicional divisió sexual del treball entre els homes, que porten el sou a casa, i les dones mestresses de casa, i alhora reforcen aquesta divisió. Al mateix temps, els alts costos de la vida (la vivenda, el consum, el transport) en la perifèria aguditzen aquesta divisió del treball: el treball remunerat per a les dones de la perifèria és al mateix temps necessari i impossible.

«El lloc de les dones és a la ciutat» (Wekerle, 1984); això és cert des del punt de vista de la participació femenina en la vida pública, però en termes de seguretat, de condicions de les vivendes de la feminització de la pobresa, la ciutat crea un medi problemàtic per a les dones. Aquestes contradiccions seran il·lustrades amb dades sobre l'organització de la unitat familiar i l'evolució de l'habitatge de les famílies amb un doble ingrés als Països Baixos.

Paraules clau: Història de la vida, urbà, suburbà, gènere.

Resumen. *Las mujeres en entornos urbanos y suburbanos*

Los estudios en geografía del género tienen una larga historia en los comentarios críticos sobre la dicotomía ciudad-periferia, desde el artículo de 1980 de Saegert «Masculine cities and feminine suburbs: polarized ideas, contradictory realities». Las dicotomías como ciudad-periferia, cultura-naturaleza, producción-reproducción, masculino-femenino están contradictoriamente interrelacionadas.

En sociedades con relaciones de género patriarcales —como es el caso de las sociedades europeas— los barrios periféricos son los mundos de las mujeres, para las mujeres y contra ellas. Los barrios periféricos forman la materialización de la tradicional división sexual del trabajo entre el sustento de la familia por parte del hombre y el cuidado de la

* Traducció de l'anglès a càrrec de Pilar Pujol.

casa por parte de las mujeres y a la vez refuerzan esta división. Al mismo tiempo, los altos costes de vida (la vivienda, el consumo, el transporte) en la periferia agudizan esta división del trabajo: el trabajo remunerado para las mujeres de la periferia es al mismo tiempo necesario e imposible.

«El lugar de las mujeres está en la ciudad» (Wekerle, 1984); esto es cierto desde el punto de vista de la participación femenina en la vida pública, pero en términos de seguridad, de las condiciones de las viviendas de la pobreza femenina, la ciudad crea un medio problemático para las mujeres. Estas contradicciones serán ilustradas con datos sobre la organización de la unidad familiar y la evolución de la vivienda de las familias con un doble ingreso en los Países Bajos.

Palabras clave: Historia de la vida, urbano, suburbano, género.

Resumé. Femmes dans l'environnement urbain et suburbain

Les études sur le genre en géographie ont une longue histoire de commentaires critiques sur la dichotomie entre ville et banlieue, depuis l'article de Saegerts publié en 1980 intitulé: «Cités masculines et banlieues féminines: idées polarisées, réalités contradictoires». Des dichotomies comme ville-banlieue, public-privé, culture-nature, production-reproduction, male-femelle sont interrelationnées par opposition.

Dans les sociétés qui présentent des relations patriarcales entre genres —comme le sont la plupart des sociétés européennes— la banlieue est le monde des femmes, pour les femmes et contre les femmes. Les banlieues, depuis la matérialisation de la division du travail traditionnelle entre genres, où l'homme gagne le pain et la femme se charge de la maison, renforcent cette division. En même temps, les coûts élevés de la vie (logement, consommation, transport) dans les banlieues tend à saper cette division du travail: le travail salarié est à la fois nécessaire et impossible pour les femmes de banlieues.

Dire que «La place des femmes est dans la ville» (Wekerle, 1984) est vrai du point de vue de la participation de la femme à la vie publique, mais en termes de sécurité, de conditions de logement qui renforce la féminisation de la pauvreté, la ville est un environnement problématique pour les femmes. Ces contradictions seront illustrées par des données sur les arrangements des ménages et les histoires de résidence à partir d'exemple de familles hollandaises où les deux genres travaillent.

Mots-clés: Histoire de vie, urbain, suburbain, femme.

Abstract. Women in the urban and suburban environment

Gender studies in geography have a long history of critical comments on the city-suburb dichotomy, since Saegert's 1980 article on «Masculine cities and feminine suburbs: polarized ideas, contradictory realities». Dichotomies like city-suburb, public-private, culture-nature, production-reproduction, male-female are through contradiction inter-related.

In societies with patriarchal gender relations —as is the case of European societies— suburbs are worlds of women, for women and against women. Suburbs form the materialization of the traditional gender division of labour between male breadwinners and female housekeepers reinforce this division. At the same time the high costs of living (housing, consumption, transport) in suburbs undermine this division of labour: paid work by suburban women is both necessary and impossible.

«A woman's place is in the city» (Wekerle, 1984) is true from the point of view of the participation of women in public life, but in terms of safety, housing conditions of feminization of poverty, the city forms a problematic environment for women. These con-

traditions are illustrated with data on household arrangements and housing histories of dual earner families in the Netherlands.

Key words: Life history, urban, suburban, gender.

Sumari

La geografia feminista i la dicotomia urbà/suburbà	Les famílies amb dos sous a l'àrea del centre de la ciutat
La suburbanització a Holanda	Les famílies amb dos sous a l'àrea suburbana
Llars suburbans i llars urbanes: lloc i situació	Les famílies amb dos sous a l'àrea de ciutat nova
L'estudi d'un cas: la història de vida i les estratègies dins la llar de cinquanta famílies amb dos sous a la regió d'Amsterdam	Discussió
	Bibliografia

La geografia feminista i la dicotomia urbà/suburbà

Els estudis de gènere tenen una llarga història en la crítica sobre la dicotomia ciutat-suburbí. Des dels seus orígens, al final dels setanta, la geografia feminista ha emfasitzat la posició de les dones a les àrees suburbanes en el món occidental.

La creació de nuclis suburbans ha estat un fet massiu des de la Segona Guerra Mundial a l'Amèrica del Nord i poc després a Europa. Els estudis sobre les àrees suburbanes dels anys cinquanta i seixanta eren estudis sobre famílies (com ara «Why families move», de Rossi, 1955) o, tal com passa a «The organization man» de Whyte (1957), sobre homes, amb un apèndix sobre el fet domèstic. La majoria dels estudis tenien algun comentari crític sobre les conseqüències socials del creixement dels suburbis. Per exemple, Riesman amb «The suburban sadness» (1957) denuncia l'avorriment, la resignació, l'atracció consumista i l'aïllament social dels suburbis. Però els estudis d'aquest període no tenien en consideració la genderització de la societat, malgrat que Clark en «The suburban society» (1966) escriu: «No és difícil estimar alguns dels costos econòmics implicats: [...] l'ús del temps de les persones, i l'energia per anar i tornar del treball, per anar a comprar i per realitzar les tasques de la casa que seria millor que les realitzessin persones qualificades professionalment; l'exclusió del mercat de treball de les dones que no poden acceptar un lloc de treball, sobretot a temps parcial, a causa de la distància existent o la dificultat de poder tenir cura dels seus fills.»

Al final dels anys setanta els estudis sobre zones suburbanes van posar una atenció més explícita a la posició específica de les dones en els suburbis, com ara Michelson (1977), Popenoe (1977) i Rothblatt (1979).

Pocs anys després apareix el primer comentari crític des d'un enfocament clarament feminista.

La geografia feminista es va centrar, en un primer període, en els orígens de la dicotomia ciutat-suburbi i la situació de les dones en l'entorn suburbà per dos motius:

1. L'expansió de les zones suburbanes en el món occidental representa l'expressió més tangible i visible de la interconnexió entre el capitalisme (un mitjà per a l'acumulació de capital per a la producció massiva de cases, de transport privat i de consum de béns) i el patriarcat (la divisió per gèneres del treball i de l'espai), amb conseqüències greus per a la vida diària de les dones.
2. La divisió de l'espai urbà per gèneres forma una clara identitat geogràfica pels estudis de gènere i legitimitza la geografia feminista tant en els estudis de gènere a les ciències socials com en la geografia. En l'àmbit de les ciències socials, des de la perspectiva feminista se solia plantejar: Què té a veure el feminisme amb l'espai i el lloc? I des de la geografia se solia dir: Per què han de preocupar-nos les dones?

Com a introducció al tema vull fer referència l'article de Saegert: «Masculine cities and feminine suburbs: polarized ideas, contradictory realities» (1980). En aquest article Saegert ens mostra la manera com les dicotomies com ara ciutat-suburbi, públic-privat, cultura-natura, producció-reproducció, masculí-femení, estan interrelacionades contradictòriament. En societats amb relacions patriarcals de gènere els suburbis són mons de dones, per a dones i contra les dones. Els suburbis formen la materialització tradicional de la divisió del treball per gèneres, entre els homes que porten el sou a casa i la dona que té cura de la casa, i alhora reforcen aquesta divisió. Al mateix temps, com McDowell (1983) i MacKenzie (1989) han mostrat clarament, l'alt cost de la vida (casa, consum, transport) en els suburbis debilita aquesta divisió del treball. El treball remunerat és necessari per a les dones dels suburbis i, al mateix temps, impossible.

El missatge a principis dels vuitanta era clar: «El lloc de la dona és a la ciutat» tal com diu Wekerle (1984). La densitat, l'heterogeneïtat, la diversitat de funcions, el transport públic i el clima de tolerància social faciliten la participació de la dona a la vida pública i fa possible la combinació entre treball remunerat i no remunerat.

Ara som als anys noranta. La suburbanització, les relacions de gènere i la geografia feminista han canviat molt. La geografia feminista està encarant-se amb la diversitat entre les dones en lloc de la uniformitat, i amb l'especificitat dels llocs en comptes de la generalització.

En aquesta exposició il·lustraré l'especificitat conceptual en el cas de les famílies amb dos sous a tres àrees (sub)urbanes diferents de la regió metropolitana d'Amsterdam, fent la connexió entre les històries residencials (i per tant la manera que estan selectivament dispersos per la regió) i les estratègies que realitzen a la llar (com solucionen el treball remunerat i no remunerat en la vida diària en un context determinat). Primerament explicaré la història de la suburbanització a Holanda. Després em centraré en les famílies amb dos sous.

La suburbanització a Holanda

El procés de suburbanització va començar a finals del segle XIX amb la motorització del transport. Durant el segle XVIII hi va haver moviments estacionals: a l'hivern les famílies mercaderes riques i els banquers vivien a la ciutat i a l'estiu l'esposa, els fills i els criats vivien a la casa del camp on el marit anava ocasionalment. Els moviments diaris han estat possibles amb la innovació del transport: tren, tramvies i després cotxes privats. Durant un llarg període la suburbanització era cosa de gent rica. La suburbanització massiva va començar als anys seixanta d'aquest segle, amb l'explosió de naixements a la postguerra que van suposar una necessitat d'habitatge. Fins aquí és la mateixa història que a d'altres països europeus. Dos factors van fer que el procés de suburbanització a Holanda fos més específic:

1. L'estructura de les àrees urbanes.
2. La intervenció de l'estat.

En referència al primer punt, Holanda és un país molt urbanitzat, amb una alta densitat de població, sense grans metròpolis però amb un anell de ciutats de menys d'un milió d'habitants cadascuna (Randstad).

En referència al segon punt, la suburbanització va ser conduïda per la intervenció de l'estat en la planificació urbana i de l'habitatge.

L'any 1966 el govern nacional publicà el Segon Informe sobre la Planificació Urbana i Regional (Second Report on the Urban and Regional Planning), on es van marcar les bases dels trets actuals de la suburbanització a la part urbanitzada del país. La desconcentració controlada (Bundled deconcentration) era el concepte central: no es volien grans extensions suburbanes, com el malson americà, però s'agrupaven població i llocs de treball en centres en creixement i noves ciutats. En referència als llocs de treball, no es va tenir èxit per la manca d'instruments manipuladors. En referència al poblament, les polítiques públiques van tenir força bons resultats. El govern nacional tenia molts elements per controlar el tema de l'habitatge. Com a resultat, la gent i el treball es van suburbanitzar en direccions oposades, amb grans distàncies de desplaçament, malgrat que les distàncies a Holanda solen ser més curtes que a regions com a París i Londres. Cents de milers de cases han estat construïdes als centres de creixement i a les noves ciutats, la major part de les quals són vivendes socials. L'increment dels ingressos i un sistema extensiu de subsidis per a l'habitatge van fer que les cases fossin a l'abast de moltes famílies. Famílies de moltes classes socials van anar a les zones suburbanes, excepte les molt pobres, que van quedar-se en cases amb males condicions, i les molt riques, que es van quedar a la ciutat o vivien en barris luxosos. Les ciutats es van anar buidant i els suburbis es van anar omplint.

Per motius econòmics, polítics i socialdemogràfics hi va haver un conjunt de canvis als anys vuitanta. L'increment dels ingressos va baixar i cada vegada hi havia més famílies que depenien de la seguretat social. Els polítics eren conscients de la despesa d'espai, energia, recursos i temps, i volien reforçar la situa-

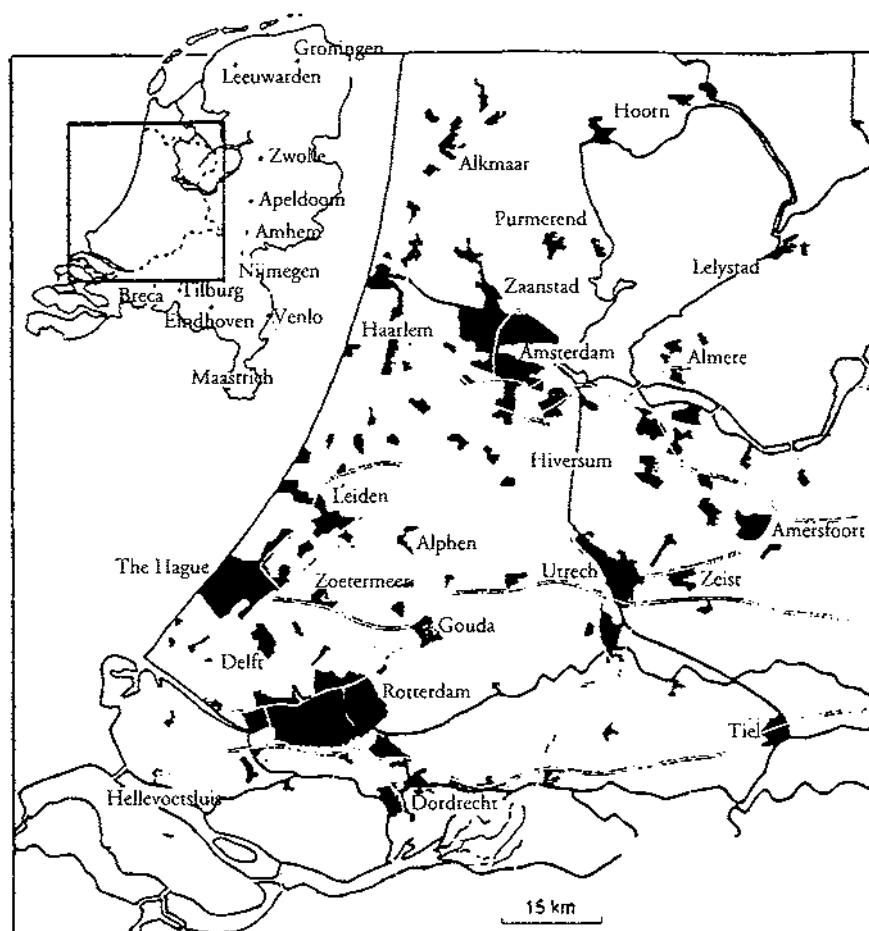

Figura 1. El Randstad. Font: *The Randstad, a research and policy laboratory*, eds. F.M. Dieleman i S. Mustered, Deventer; Kluwer.

ció de les ciutats. Els immigrants del Mediterrani i l'oest de l'Índia van anar a viure a les ciutats. La societat holandesa ja no era formada per les famílies tradicionals on hi havia un sol membre que aportava el sou, la mestressa de casa i molts fills. Al 1960 la major part de la gent vivia en famílies tradicionals, on només el 7% de les dones casades realitzaven treball remunerat. D'ençà el 1975 la família formada per pare i mare suposa una minoria de totes les llars. La composició de les llars està diversificada amb un creixent nombre de gent que viu sola, de parelles hetero o homosexuals sense fills, de famílies amb el pare o la mare i de gent gran. Les famílies amb pare i mare ja no són sinònim de família tradicional: 49% de les dones casades tenien un treball remunerat el 1991 (Hooghiemstra i Niphuis-Nell, 1993).

Llars suburbans i llars urbanes: lloc i situació

Quin significat té la diversificació de la composició de les llars en la dicotomia ciutat-suburbi? Faig referència a la dicotomia general en geografia entre lloc-situació. La llar té una doble funció com a lloc per viure i com a punt de partida. Les característiques del lloc fan referència a la qualitat de l'interior de la casa: la comoditat, les activitats que es realitzen a la casa i els seus equipaments: espai i confort. Les característiques de la situació fan referència a la part externa, la localització de la casa, les oportunitats d'activitats fora de la llar, la disponibilitat i accessibilitat a llocs interessants.

Generalment, les cases urbanes estan més ben situades i les cases suburbanes són millors per estar-s'hi. Les cases per a una persona, per a parelles treballadores o estudiants són exemples de cases on el que té preferència és la seva situació a les zones urbanes. Les famílies tradicionals amb fills tenen preferència per les característiques del lloc, en cases suburbanes.

Algunes llars són ambivalents, com ara les famílies que compten amb dos sous o els pares o mares treballadors/es que viuen sols/es. Com a famílies amb criatures estan orientades al lloc, i com a persones que treballen els interessa la situació. Per a la canalla els cal espai i una casa còmoda amb espai exterior per jugar-hi. Com a pares/mares que treballen necessiten els aspectes situacionals: la disponibilitat i accessibilitat al treball i els equipaments, com ara guarderies.

Ara farem una ullada amb més detall a les llars ambivalents: les famílies amb dos sous i amb fills i filles.

L'estudi d'un cas: la història de vida i les estratègies dins la llar de cinquanta famílies amb dos sous a la regió d'Amsterdam

Dades

L'estudi del cas es va realitzar el 1987, fa referència a la disponibilitat de temps i la història de vida de cinquanta famílies amb doble sou i amb canalla de menys de quinze anys. La parella, esposa i marit, van escriure un diari durant quatre dies. Un dels pares (la meitat homes i la meitat dones) va ser entrevistat/entrevistada sobre el treball, sobre la casa i sobre la història residencial. La mostra va ser escollida aleatòriament en tres àrees: el centre de la ciutat d'Amsterdam Sud (16), a l'àrea residencial de nova creació de Gaasperdam (16) i a la nova ciutat d'Almere (18). A totes les àrees es van barrejar els nivells socioeconòmics.

L'estudi de l'àrea del centre de la ciutat d'Amsterdam Sud incloïa dos barris adjacents: l'un amb apartaments petits i amb males condicions de vivenda, amb una població amb baix nivell socioeconòmic i l'altre, una zona residencial alta amb cases grans i cares, amb feines d'alta qualitat i uns equipaments de suport com ara botigues obertes al vespre, serveis de restauració, bugaderia i guarderies. Totes les famílies amb dos sous viuen a la part alta de l'àrea d'estudi. En aquesta àrea viuen molts solters de totes les edats, parelles velles i de mitjana edat amb dos sous i amb criatures o sense.

Gaasperdam és una zona residencial de nova construcció a la zona sud-est d'Amsterdam, a 10 quilòmetres del centre de la ciutat, amb molt bones connexions i propera a una àrea d'oficines d'alta qualitat. És un barri tranquil, amb pisos i vivendes per una sola família, la meitat són habitatges socials i la meitat de lloguer privat o ocupades pels propietaris de les cases. La població és una barreja d'ètnies, de nivells socioeconòmics i de tipus de composició familiar.

Almere és una ciutat nova, un assentament completament nou i planificat al polder Flevoland sud, a uns 30 quilòmetres d'Amsterdam. Fa 30 anys només hi havia aigua, però a mitjans dels setanta s'hi van construir les primeres cases sobre la nova terra. Actualment és un suburbi amb 78.000 habitants. La major part de les cases són unifamiliars, algunes són vivendes socials i d'altres, no gaire cares, de propietat. Almere té algunes possibilitats d'ocupació laboral, però la major part de la força de treball es desplaça a Amsterdam o a algun altre lloc. Almere té oportunitats pel lleure i disposa d'equipaments d'utilitat quotidiana. La majoria de vivendes estan habitades per famílies que són, han estat o seran famílies tradicionals: famílies amb un sou, parelles joves o divorciades amb només un dels membres de la parella. El nivell sociocultural de la població no és ni molt alt ni molt baix.

Les famílies amb dos sous a l'àrea del centre de la ciutat

La típica família amb dos sous a l'àrea del centre de la ciutat està formada per dos membres amb carrera: són famílies amb dos professionals (Rapoport i Rapoport, 1969). La història de la seva vida és característica de la gent de la seva classe.

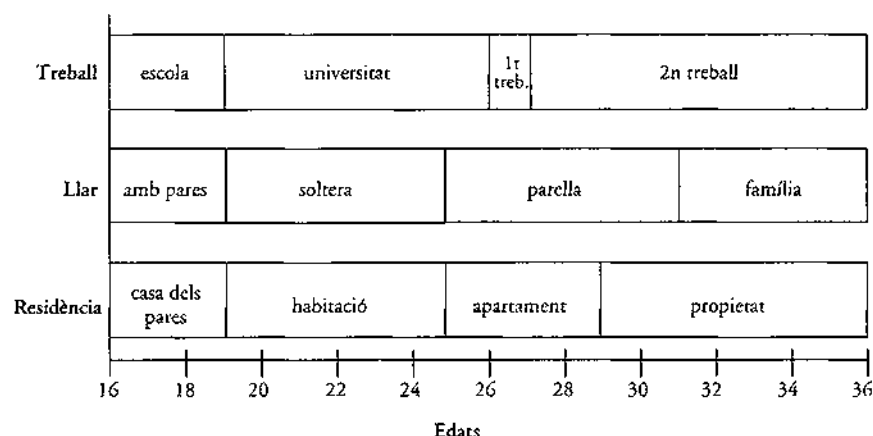

Figura 2. Trajectòria de vida d'una família amb dos sous, centre de la ciutat.

Les dones i els homes deixen la casa dels seus pares quan comencen els estudis universitaris a l'edat de 18-19 anys. Lloguen una habitació individual a una casa d'estudiants o una habitació privada al centre de la ciutat. Després de molts anys comencen a viure amb les seves parelles en apartaments petits i incòmodes al centre de la ciutat o en un pis modern als afores. Just abans o després de llicenciar-se entren en el mercat de treball amb feines temporals a temps parcial. Alguns anys més tard tots dos troben una feina en un mercat de treball on els homes tenen més facilitats, ja que aconsegueixen un treball a temps complet amb perspectives de fer carrera. Es compren una casa gran en un dels barris més cars al centre de la ciutat.

Quan l'esposa té més de trenta anys, formen una família. El naixement del fill està planificat amb molta cura, i suposa l'últim estadi en el procés d'assentament social. És una família amb doble carrera. De tota manera, és la versió holandesa de la família de doble carrera. Les mares treballadores a Holanda molt poques vegades tenen un treball a temps complet. I fins i tot les mares que treballen a temps complet rarament hi treballen durant tota la seva vida: durant el període que tenen dues criatures petites o més, treballen a temps parcial. En moltes famílies és el marit qui una autèntica carrera, un treball que suposa més hores que un treball a temps complet o un treball de gestió, i la dona treballa de 25 a 30 hores a la setmana. En famílies més simètriques, el pare i la mare tenen un treball a temps complet, però a la pràctica treballen menys de 40 hores a la setmana. En totes les famílies el treball remunerat de l'esposa i el del marit és prioritari, les feines domèstiques s'organitzen al voltant del treball remunerat, amb una extensa xarxa d'ajut pagat: mainaderes, cangurs, guarderies, ajut i serveis domèstics, com ara la bugaderia i la restauració. Però fins i tot en aquestes famílies la parella ha d'ajustar el treball remunerat a la

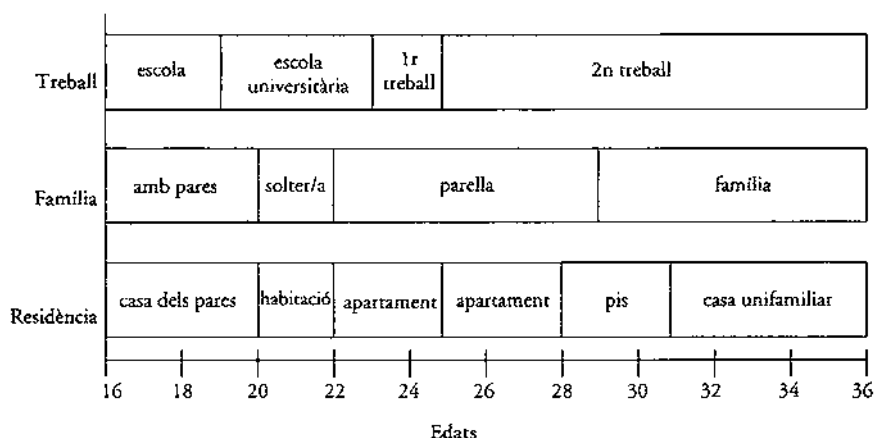

Figura 3. Trajectòria de vida d'una família amb dos sous, perifèria.

feina de la casa. Els dos treballen a horaris diferents. O surten tard de casa, hi tornen aviat o hi realitzen part del treball. En moltes famílies la parella treballa en llocs propers i hi poden anar amb bicicleta. Utilitzen el cotxe de la família de manera ocasional. Estan altament satisfets amb la casa que tenen i el seu veïnat (amb una mitjana de 8.1 punts per la casa i 8.2 punts pel veïnat dins una escala de 0 a 10). Ells volen viure en aquest barri molt temps. Valoren les qualitats de la localització del barri, com ara la disponibilitat i qualitat dels equipaments i la proximitat del centre de la ciutat, així com el bon ambient i la gent del veïnat. Els aspectes negatius són la contaminació, el trànsit i la seguretat pública. De tota manera, fan referència a la zona del centre de la ciutat com a lloc ideal per la seva manera de viure.

Les famílies amb dos sous a la àrea suburbana

Les famílies amb dos sous a Gaasperdam són famílies de classe mitjana amb un nivell educatiu alt, però generalment amb un treball en un sector «equivocat»: professions mal pagades com mestres, infermeres i treballadors socials.

Als 20 anys deixen la llar dels seus pares per viure com a estudiants amb una habitació de lloguer. Després d'uns anys formen parella. Durant el temps d'estudiant i d'entrada al mercat laboral canvien diverses vegades d'un pis a l'altre. El primer fill neix durant aquest període. Quan tots dos tenen un treball fix, van a viure a una casa unifamiliar a Gaasperdam, el segon fill és a punt de néixer o acaba de néixer.

Amb el naixement del primer fill intenten maximitzar els seus ingressos treballant quantes més hores millor sense oblidar les tasques domèstiques i la cura de les criatures. Volen pujar els infants amb el mínim ajut extern comparant amb les famílies amb dues carreres al sud d'Amsterdam, ells no tenen els mitjans per pagar un ajut. En molts casos la casa està molt hipotecada. Les estratègies familiars poden ser tipificades amb un horari seqüencial (Johnson i Abramovitch, 1988; Pratt i Hanson, 1991; Rose i Chicoine, 1991). El pare i la mare surten de casa per anar a treballar a temps complet o a temps parcial. Moltes vegades un dels dos es queda a casa amb la canalla. Malgrat que la dona realitzi la major part del treball a casa, la cura dels fills i les filles està repartida simètricament.

Aquestes famílies estan menys satisfetes amb la seva casa i el veïnat que les d'Amsterdam Sud i Almere (casa: 7,7 punts, veïnat: 7,2 punts). Valoren el silenci i la tranquil·litat i que és un barri espaiós, amb bons accessos, però es queixen dels pocs equipaments i de l'arquitectura. Gairebé la meitat té plans de canviar de lloc en el futur.

Les famílies amb dos sous a l'àrea de ciutat nova

En contrast amb Amsterdam Sud i amb Gaasperdam, la família de dos sous d'Almere és de classe treballadora o de classe mitjana-baixa.

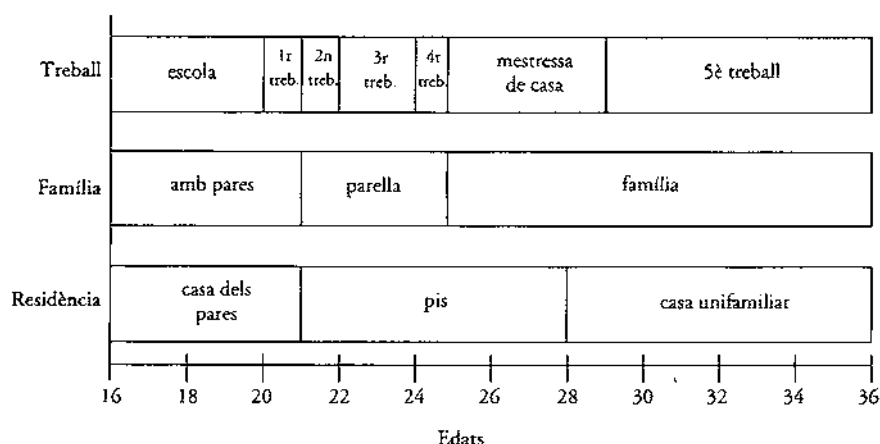

Figura 4. Trajectòria de vida d'una família amb dos sous, *new town*.

Les dones i els homes marxen de la casa dels pares quan han acabat la formació professional i entren al mercat de treball a l'edat de 20-21 anys per formar una família amb la seva parella en un pis modern de la ciutat. En alguns casos les criatures neixen al pis i després canvien per una casa unifamiliar a Almere, quan la família és completa. En d'altres canvien, com les parelles amb dos sous d'Almere, per llogar o comprar una casa unifamiliar. Quan l'esposa és a la meitat de la vintena, neix el primer fill. El marit esdevé un pare absent pels llargs horaris de treball i el temps de desplaçament. El cotxe de la família és el seu cotxe. Quan és a casa ajuda rentant plats i posant la canalla al llit. Però en la vida laboral no hi ha interferències entre el treball remunerat i el treball domèstic: ell és qui porta el pa a casa.

L'esposa no només deixa la seva feina a temps complet quan neix el/la fill/filla, sinó que en molts casos el deixa abans del permís per maternitat. Ella està acostumada a canviar de feina cada un o dos anys. A causa de l'embaràs decideix no buscar feina i esperar una temporada. Algunes dones esperen fins que el fill més petit té 10 o 12 anys i llavors agafen un treball a temps parcial. Altres esperen que el fill més petit sigui prou gran per anar a l'escola i així elles poden treballar durant l'horari escolar. A vegades, després de mig any o un any del naixement del/de la fill/filla ella busca una feina a temps parcial al vespre, a la nit o als caps de setmana.

En qualsevol cas, el treball no remunerat, particularment la cura de les criatures, és prioritari. Contrastant amb les famílies de Gaasperdam, no hi ha una adaptació mútua entre la parella. És l'esposa qui s'organitza el treball remunerat al voltant del treball no remunerat. Ella minimitza l'ajut extern. Rarament el veïnat, els amics o, més sovint, l'àvia materna té cura de la canalla. A causa de la seva posició social no té prou diners per pagar els serveis externs, la famí-

lia necessita els dos sous pel lloguer o la hipoteca i els equipaments de la casa sub-urbana unifamiliar.

Els estan força satisfets amb la casa i el veïnat (casa 7.8 punts, veïnat 7.7 punts). Malgrat tot, es queixen de la manca de serveis, de l'accessibilitat i de la monotonia urbanística, consideren importants les característiques de les cases i de disposar d'accés a la natura i a espais de lleure. No tenen pensat deixar Almere. Consideren les zones suburbanes com a lloc ideal.

Discussió

Les famílies amb dos sous a Holanda es donen arreu i no són específiques ni de les zones urbanes ni de les suburbanes. La manera d'organitzar-se d'aquestes famílies, en canvi, sí que són específiques del context. El lloc i la situació són conceptes útils per entendre les necessitats de l'entorn de les famílies amb diferent tipus d'organització. La dicotomia simple de situació-urbana i lloc-suburbial necessita ser revisada.

En general, les famílies del centre de la ciutat tenen com a prioritari fer carrera i prioritzen els aspectes de localització, però no fan concessions en el tema de les característiques de l'habitatge. Viuen en cases espaioses, que molt sovint tenen jardí. Paguen molt per la combinació única de cases amb qualitat amb els avantatges de la situació en un dels barris urbans més cars. L'entorn és una condició prèvia per a l'organització de la família i les formes d'organitzar-se són una condició prèvia per viure en un lloc com aquest.

Les famílies de l'estudi de l'àrea suburbana són més ambivalents en les necessitats de l'entorn. No fan concessions en referència a les qualitats de la casa i no poden fer concessions en el tema de la situació. A causa de les combinacions d'horaris seqüencials, els dos components de la parella necessiten que la feina estigui a prop. No disposen de mitjans per poder combinar les característiques de la casa i de la situació. El centre suburbial suposa la segona millor opció: no massa lluny d'on hi ha possibilitats de lloc de treball i equipaments i amb condicions d'habitatge relativament bones.

Les famílies de l'estudi de l'àrea de la ciutat de nova creació prioritzen la família a l'hora d'organitzar-se i donen més importància a l'entorn. Pel seu baix nivell educatiu i econòmic no poden pagar un lloc de residència que tingui qualitats a nivell de lloc i de situació. Els cal escollir entre «un lloc dolent-una situació bona» en un pis de la ciutat o «un bon lloc-una mala situació» a una casa unifamiliar als afores. Les qualitats de la casa són prioritàries. Però el cost de la suburbanització es fa visible en la vida de cada dia, no en diners, sinó en temps. A causa de la gran distància en els desplaçaments, el marit està poc disponible per a les feines de la casa i l'atenció de la canalla. L'esposa realitza tota la feina no remunerada en un entorn no adaptat per la combinació de treball remunerat i no remunerat. Ella minimitza el temps invertit en treball remunerat. En aquest sentit l'entorn suburbà reforça l'asimetria de la divisió del treball.

Les famílies ajusten la seva organització a les possibilitats i limitacions d'un context determinat, i les famílies adapten el context a la seva organització anant

a un entorn amb més suport, dins les possibilitats i limitacions del mercat d'habitatge. Amb l'explicació de l'organització de la família en la seva història de vida (el treball, la família i l'història de residència), la interconnexió entre activitat i context es pot interpretar amb més sentit.

Bibliografia

- CLARK, S.S. (1966). *The suburban society*. Toronto: University of Toronto Press.
- HOOGHIEMSTRA, B.T.J.; M. NIPHUIS-NEIL (1993). *Sociale alita van de vrouw, deel 2 Arbeid, inkomen en faciliteiten om werken en de zorg voor kinderen te combineren*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau
- JOHNSON, Laura; ABRAMOVITCH, Rosa (1988). «Rush hours, how some parents cope with work and child care». *Women and Environment*, 10: 18.
- MACKENZIE, Suzanne (1989). «Restructuring the relations of work and life: women as environmental actors, feminist as geographical analysis». En *Remaking human geography*. A. KOBAYASHI; S. MACKENZIE (eds.). Boston/Londres: Unwin Hyman, 40-61.
- MCDOWELL, Linda (1983). «Towards an understanding of the gender division of urban space». *Society and space*, 1: 59-72.
- MICHELSON, William (1977). *Environmental choice, human behavior and residential satisfaction*. Nova York: Oxford University Press.
- POPENOE, D. (1977). *The suburban environment; Sweden and Unites States*. Chicago/Londres: The University of Chicago Press.
- PRATT, Geraldine; HANSON, Susan (1991). «On the links between home and work: family-housed strategies in a buoyant labour market». *International Journal of Urban and Regional Research*, 15: 55-74.
- RAPOPORT, Rona; RAPOPORT, Robert N. (1969). «The dual-career family». *Human Relations*, 22: 3-30.
- RIESMAN, David (1958). «The suburban sadness». *The suburban community*, ed. William DOBRINER. Nova York: Pulman, 375-408.
- ROSE, D.; CHICOINE, N. (1991). «Access to school day care services: class, family, ethnicity and space in Montreal's olds and new inner city». *Geoforum*, 22: 185-201.
- ROSSI, P.H. (1955). *Why families move; a study in the social psychology of human residential mobility*. Glencoe 111: The Free Press.
- ROTHBLATT, D.N.; GARR, D.J.; SPRAGUE, J. (1979). *The suburban environment and women*. Nova York: Praeger.
- SAEGERT, Susan (1980). «Masculine cities and feminine suburbs: polarized ideas, contradictory realities». *Women and the American city*, ed. C.R. STIMPSON e.a. Chicago: The University of Chicago Press, 93-108.
- WEKERLE, Gerda (1984). «A woman's place is in the city». *Antipode*, 16: 11-19.
- WHYTE, W.H. (1956). *The organization man*. Garden City NY: Double Day Anchor Books.